

STADSHOLMEN

ÖVERKIKAREN 33

Hornsgatan 6

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1 GATHUS**
- 2 FLYGEL**
- 3 GÅRDSHUS**
- 4 ÖVERBYGGNAD MED LANTERNIN**

HORNSGATAN 6 NÄRMAST I BILD OMKRING 1910. I BOTTENVÅNINGEN LÅG SÖDERMALMS FOTOGRAFISKA MAGASIN OCH LACAVE VINHANDEL. PÅ VÅNINGEN OVANFÖR FANNS ETT SKRÄDDERI. FOTO SSM E17906.

Fastigheten ligger i det en gång förnäma och högborgerliga kvarteret Överkikaren. Läget vid Hornsgatan tilltalade byggherrar som hade ambitioner att visa upp sig själva och sin verksamhet.

Ägarna har till stor del hört till handelsmännens krets och huset med sina inredningar ger en bild av hur ett relativt förmöget borgerskap skapade sina hem.

Byggnaden, som uppfördes på 1760-talet, är i stort sett välbevarad. Invändigt finns flera inredningsdetaljer samt planlösningar från 1700-talet. Trapphusets ursprungliga fönster med glas, haspar och hakar är särskilt värdefulla. Som helhet bär också hela trapphuset präglet av 1700-talet, även om flera lägenhetsdörrar är nytillverkade i äldre stil. Samtidigt ger byggnaden också en bild av senare tidars arkitektur och inredningsideal, framför allt från slutet av 1800-talet och 1900-talets första årtionden.

Fastigheten Överkikaren 33 är blåvärderad enligt

Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Kvarteret Överkikaren tillhörde på 1640-talet de delar av Södermalm där gatunätet tidigast reglerades med rätvinkliga kvarter och raka gator. I området uppfördes snart representativa byggnader för det högre borgerskapet och adeln. Flera 1600-talsbyggnader är bevarade men samtliga präglas av senare tidars ombyggnader. 1980-talets hotellbygge i och intill kvarteret och Söderledens överdäckning med nya byggnader förändrade kvarteret karaktär samtidigt som förbindelsen med Östra Mariabergets äldre

FASADEN MOT HORNSGATAN.
FOTO J. MALMBERG.

bebyggelse skars av. Trots det har kvarteret, med sina husfasader mot Södermalmstorg och Hornsgatan, stor betydelse för stadsbilden och ett avsevärt historiskt intresse. Den blandade bebyggelsen representerar också olika tiders byggnadsideal från 1600-talet in i vår egen tid.

HISTORIK

Jonas Zachrisson Hult bygger nytt

Överkikaren 33 uppfördes efter den omfattande branden i Maria församling 1759 som ödelade 300 fastigheter, bland annat det stenhus som byggningsborgmästaren Jacob Grundel låtit uppföra på tomten på 1640-talet. Året efter branden köptes den avbrända tomten av kontrollören Jonas Zachrisson Hult som samma år lämnade in ritningar över ett tre våningar högt stenhus för granskning. Ritningarna är signerade av murmästaren Eric Roos och visar en fyra fönsteraxlar bred byggnad mot gatan med portgången förlagd till östra delen och en enkelt utformad, slät fasad (nr 1 på kartan). Utmed västra tomtgränsen löper en sammanbyggd flygel i tre

våningar (nr 2 på kartan). Mot norr ligger ett gårds-
hus, och på östra sidan av tomten ett mindre uthus
med avträden.

Carl Nentvig tar över

Den nya byggnaden, vars grund och källare sannolikt uppfördes på delar av det nedbrunna huset, blev troligen inte färdig under Hults tid. Det blev i stället den kommande ägaren, handelsmannen Carl Nentvig, vilken köpte fastigheten 1762, som fullföljde uppförandet. Samma år som Nentvig tillträdde, styckades den norra delen av, och det ursprungliga gårdshuset kom därefter att tillhöra en annan fastighet. Trots det beskrivs i brandförsäkringarna under resten av 1700-talet och första delen av 1800-talet att huset har två flyglar mot gården. Hur detta ska tolkas är oklart, möjligen genomfördes inte avstyckningen fullt ut förrän senare på 1800-talet.

Den första brandförsäkringen från 1771 berättar kortfattat att det i bottenvåningen fanns en salubod, en bagarstuga och några lagerlokaler. Våningarna ovanför hade sex rum vardera. Senare försäkringar är

VILPLAN I TRAPPHUSET. GALLERRÄCKE AV 1700-TALSTYP T.V.
FOTO J. MALMBERG.

DETALJ AV FÖNSTER MED TÄRNINGSSPRÖJS I TRAPPHUSET.
FOTO J. MALMBERG.

mer utförliga och här framgår att varje våning hade en lägenhet. Bostadsrummen låg mot gatan och var inredda med bröstpaneler, oljemålade vävtapeter, väggskåp och kakelugnar. Köken låg på andra sidan trapphuset och hade spis med järnhäll och ugn. Längre ut i flygeln och gårdshuset fanns på varje våningsplan ett stort rum med kakelugn och ett förvaringsrum med bjälktak.

Huset under 1800- och 1900-talet

Få förändringar tycks ha skett under det kommande seklet, men under första hälften av 1800-talet ersattes sannolikt det gårdshus som avstyckats 1762 med ett nytt hus i tre våningar vid norra tomtgränsen (nr 3 på kartan). På 1890-talet lät dåvarande ägaren, juveleraren J. F. Bäckström, göra större ombyggnader i gathusets bottenvåning varvid portgången mot öster gjordes om till butikslokaler och entrén flyttades till västra delen. Butiksfönstrens omfattningar fick sin nuvarande form, och den rikt utformade portalomfattningen i puts tillkom vid samma tid. Under 1900-talet skedde flera förändringar i främst botten-

våningen som, tillsammans med delar av flygeln och gårdshuset, en tid omkring 1930 inrymde lokaler för vinrestaurangen Salamanca. Från denna verksamhet finns bland annat några dekorativt utformade tak i snidat trä bevarade, som sattes upp i slutet av 1920-talet. Gården byggdes över 1918 med ett stort ljusinsläpp genom en lanternin (nr 4 på kartan). Lokalen användes senare för restaurangverksamheten. Fastigheten förvärvades av Stockholms stad 1930.

I mitten av 1990-talet gjordes en omfattande upprustning av byggnaderna med syfte att modernisera wc och kök, installera fjärrvärme, förnya samtliga installationer och ytskikt samt anordna tvättstuga och soprum. I programmet för upprustningen ingick att bevara den befintliga planlösningen och de ursprungliga, fasta inredningar som omfattades av Stadsmuseets skyddsföreskrifter. Snickerier målades med linoljefärg.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Gathuset är fem fönsteraxlar brett och har tre

FÖNSTERHASP AV 1700-TALSTYP I TRAPPHUSET. FOTO J. MALMBERG.

STICKBÅGIG FÖNSTERSMYG I LÄGENHET MOT GATAN. DET PROFILERADE FODRET ÄR AV EN TYP SOM VAR VANLIG PÅ 1700-TALET. DET SMÅSPRÖJSADE FÖNSTRET ÄR TILLVERKAT PÅ 1900-TALET. FOTO J. MALMBERG.

våningar och en inredd vind. Bottenvåningen är rusticerad, och porten och skyltfönstren har välvda omfattningar i putsdekor från slutet av 1800-talet. Fasaden är i övrigt slätputsad med släta fönsteromfattningar och småspröjsade fönster, vilka har tillkommit under 1900-talets första hälft. Taket är klätt med plåt över en profilerad taklist och mot gatan försett med tre takkupor. Till portgången leder en parport från sent 1800-tal.

Portgång och trapphus

Portgången och trapphuset är kryssvälvda med golv och trappor lagda med kalksten. Trapphusets galler-räcken är utförda med fyrkantsstav av 1700-talstyp, och lägenhetsdörrarna är utformade som helfranska pardörrar med antingen släta eller profilerade foder. Några foder och eventuellt några dörr är från

1700-talet, medan övriga troligtvis är tillverkade i äldre stil under 1900-talet. Fönstren mot gården är utförda med små rutor och tärningspröjs samt stormhakar och haspar av 1700-talstyp. Glasrutorna tycks i hög utsträckning vara ursprungliga från 1700-talet. I trapploppet mot vinden finns äldre järndörrar.

Lägenheter

Lägenheterna mot gatan har kryssvälvda tamburer med äldre kalkstensgolv. De förnäma rummen mot gatan har profilerade takspegellister med nupna hörn och runda plafonder. Fönstersmygarna är stickbåiga och har släta smygpaneler. Av snickerierna är några foder och bröstningar av 1700-talstyp bevarade, i övrigt är det mesta från 1800- och 1900-talet. Lägenheterna har också vita, flata 1800-talskakelugnar.

Golven är i allmänhet nya men äldre brädgolv med förskjutet fris förekommer också. Planlösningarna är i huvudsak välbevarade.

Vindsvåningen har flera dörrar med utanpåliggande fyllningar – varav en med kammarlås – samt profilerade dörrfoder av 1700- och 1800-talstyp. I lägenheten finns också två kakelugnar från 1800-talet: en polykrom av sen 1800-talstyp och en flat, vit med inbyggd järnspis. Här finns även en enfärgad jugendkakelugn. Även utställningslokalerna i bot-

tenvåningen har bevarade inredningar av kulturhistoriskt värde. I en av husets lägenheter finns en kakelugn med mönstrat kakel från 1700-talet deponerad ur Stadsmuseets samlingar.

Bottenvåningens utställningslokal samt våningen ovanför har några fina, orientaliskt inspirerade, inredningsdetaljer från 1920-talet. Här finns bland annat ett lanternintak med mönstrat glas och dekorativt skurna spröjsar samt ett tak helt i trä med skurna blomstermotiv målade i olika färger.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktbehandlingsmaterial som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.